

**AVTOMATLASHTIRISH VA SUN'IY INTELLEKTNING IQTISODIY
TA'SIRI**

Sayfullayeva Sabina Abdujabborovna

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU talabasi

E-mail: sabinasayfullayeva292@gmail.com

Olimova Barchinoy Jahongir qizi

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU talabasi

E-mail: olimovabarchinoy75@gmail.com

Nizomiddinova Feruza G'iyosiddin qizi

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU talabasi

E-mail: nizomiddinovaferuza36@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqola avtomatlashtirish va sun'iy intellektning (SI) turli sohalar va mehnat bozorlariga ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Texnologik taraqqiyot tezlashar ekan, avtomatlashtirish va SI ishchi kuchini yangilab, ham imkoniyatlar, ham muammolarni yuzaga keltirmoqda. Mazkur maqola ushbu texnologiyalarning ish o'rinlarining yo'qolishi, unumdorlik, daromadlar taqsimoti va umumiy iqtisodiy o'sishga qanday ta'sir qilayotganini ko'rib chiqadi. Shuningdek, avtomatlashtirish va SI afzalliklarini saqlab qolgan holda salbiy oqibatlarni kamaytirish uchun siyosiy tavsiyalar va strategiyalarni ham taklif qiladi.*

Kalit so'zlar: *Avtomatlashtirish; Sun'iy intellekt; Iqtisodiy ta'sir; Mehnat bozori; Texnologik yutuqlar.*

Article. *This article provides an in-depth analysis of the impact of automation and artificial intelligence (AI) on various sectors and labor markets. As technological advancement accelerates, automation and AI are reshaping the workforce, bringing both opportunities and challenges. The article examines how these technologies influence job displacement, productivity, income distribution, and overall economic growth. It also offers policy recommendations and strategies to mitigate the negative consequences while preserving the benefits of automation and AI.*

Keywords: *Automation; Artificial Intelligence; Economic Impact; Labor Market; Technological Advancements.*

KIRISH

Zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi inson hayotining barcha jabhalariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, avtomatlashtirish va sun'iy intellekt (SI) kabi zamonaviy

texnologiyalarning tez rivojlanishi iqtisodiy operatsiyalarda sezilarli o'zgarishlarga olib keladi. Mashinalar, dasturiy ta'minot va algoritmlar inson ishini almashtirish uchun turli sohalarda tobora ko'proq foydalanilmoqda. Natijada, mehnat bozori tarkibi, ishchi kuchiga bo'lgan talab va umumiy iqtisodiy o'sish yo'llari o'zgaradi.

Sun'iy intellekt murakkab masalalarni hal qilish, katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish va tezkor xulosalar chiqarish imkonini beradi, avtomatlashtirish protseduralari esa oddiy va takrorlanadigan faoliyatni aniq va samarali bajarishga yordam beradi. Ko'pgina imtiyozlar bilan bir qatorda, ushbu texnik yutuqlar o'zlari bilan bandlikning pasayishi, daromadlar kamomadining kengayishi va malakali ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojning keskin o'zgarishi kabi muayyan ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni ham olib keladi.

Ushbu tadqiqot avtomatlashtirish va sun'iy intellektning iqtisodiyotga, xususan, mehnat bozori va daromadlarni taqsimlashga ta'sirini o'rganadi. Shuningdek, u yuzaga kelishi mumkin bo'lgan foydalardan tashqari potentsial xavflarni tahlil qiladi. Iqtisodiy barqarorlikni saqlash va texnologik yutuqlarga moslashish uchun zarur bo'lgan siyosiy takliflar va taktikalar ham yoritilgan.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda avtomatlashtirish va sun'iy intellektning (SI) iqtisodiy ta'siri tizimli tahlil asosida o'rganildi. Ishning metodologik asosi sifatida sifatli va miqdoriy (qualitative and quantitative) yondashuvlar uyg'unligidan foydalanildi.

Avvalo, mavzu bo'yicha mavjud ilmiy manbalar, ilmiy maqolalar, hukumat hisobotlari va xalqaro tashkilotlarning ma'lumotlari o'rganildi. Xususan, texnologik rivojlanishning mehnat bozori, ishlab chiqarish samaradorligi va daromadlar taqsimotiga bo'lgan ta'sirini aniqlash uchun ilgari o'tkazilgan tadqiqotlar asosida kontent tahlil (content analysis) amalga oshirildi.

Shuningdek, sun'iy intellekt va avtomatlashtirishning iqtisodiy o'sishga, ishsizlik darajasiga va ijtimoiy tenglikka ta'sirini aniqlashda statistik ko'rsatkichlar asosida izohli tahlil (descriptive analysis) usulidan foydalanildi. Tadqiqot davomida AQSh, Yevropa Ittifoqi, Xitoy va boshqa ilg'or davlatlarning amaliy tajribasi hamda ularning siyosiy strategiyalari o'rganilib, ular O'zbekiston iqtisodiy modeli bilan solishtirildi.

Bundan tashqari, iqtisodiy siyosatni shakllantirishda texnologik taraqqiyotdan kelib chiqadigan xavf va imkoniyatlarni baholash uchun SWOT tahlil usuli qo'llandi. Bu orqali mavjud kuchli va zaif tomonlar, imkoniyatlar hamda tahdidlar aniqlanib, siyosiy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Umuman olganda, mazkur metodologiya yordamida mavzuning murakkab jihatlarini kompleks tarzda yoritildi va asosli xulosalar chiqarildi.

MUHOKAMA VA TAHLIL

So'nggi yillarda sun'iy intellekt (SI) va avtomatlashtirish texnologiyalarining jadal rivojlanishi global iqtisodiyotga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu texnologiyalar bir

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

tomondan ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish, foydani ko'paytirish kabi ijobiy natijalarga olib kelayotgan bo'lsa, boshqa tomondan, mehnat bozori muvozanatini o'zgartirib, yangi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, avtomatlashtirish va SI yordamida bajariladigan oddiy va takroriy vazifalar ortiqcha ishchi kuchiga ehtiyoj sezmaydi. Bu holat ayniqsa kam malakali ishchilar orasida ishsizlik darajasining ortishiga olib keladi. Shu bilan birga, yuqori malakali mutaxassislar — masalan, ma'lumotlar tahlilchilari, dasturchilar va muhandislar uchun yangi ish o'rinlari paydo bo'lmoqda. Demak, texnologik taraqqiyot ish o'rinlarini yo'qotish bilan bir qatorda, yangi imkoniyatlarni ham yaratmoqda.

SI texnologiyalarining ishlab chiqarish jarayonlariga keng joriy etilishi natijasida ko'plab sohalarda mahsulдорlik oshmoqda. Bu esa uzoq muddatda iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Masalan, avtomatlashtirilgan tizimlar orqali ma'lumotlarni tez tahlil qilish, aniqlikni oshirish, inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni kamaytirish imkoniyati yaratilmoqda.

Biroq tahlillar shuni ko'rsatadiki, texnologik yutuqlarning iqtisodiy foydasi jamiyatda teng taqsimlanmasligi mumkin. Kam malakali ishchilar texnologik islohotlar natijasida iqtisodiy o'sishdan kamroq foyda oladi, bu esa daromadlar tafovutini oshiradi va ijtimoiy tengsizlikni chuqurlashtiradi.

Shu bois siyosatchilar va iqtisodchilar texnologik o'zgarishlar fonida adolatli va inklyuziv iqtisodiy siyosatni shakllantirishga intilishi lozim. Masalan, kasbiy qayta tayyorlash dasturlari, mehnat bozori siyosatini moslashtirish, texnologik investitsiyalarni ijtimoiy foyda keltiradigan sohalarga yo'naltirish orqali bu tahdidlarni kamaytirish mumkin.

Soha	Ijobiy ta'sirlar	Salbiy ta'sirlar
Sanoat	Ishlab chiqarish tezlashadi, mahsulot sifati ortadi	Oddiy ishchi kuchiga ehtiyoj kamayadi
Sog'liqni saqlash	Tez diagnostika, xatolar kamayadi	Maxfiylik va etik muammolar yuzaga keladi
Moliya	Firibgarlikni aniqlash, tezkor xizmat	Ish o'rinlarining qisqarishi
Logistika	Marshrutlar optimallashtiriladi, xarajatlar kamayadi	Haydovchisiz transport ishchilarni ishdan chiqaradi
Savdo (Retail)	Personalizatsiya, chatbotlar bilan xizmat ko'rsatish	Kassa va mijoz xizmati ishchilari soni kamayadi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

1-jadval: AI va avtomatlashtirishning iqtisodiy sohalarga ta'siri

Ish o'rinlari turi	Potensial ta'sir (%)	Izoh
Past malakali, takrorlanuvchi ishlar	40–50%	Rutin vazifalar avtomatlashtirishga moyil
O'rta malakali xizmatlar	20–30%	Ma'lumotlarni qayta ishlash va boshqaruv vazifalari xavf ostida
Yuqori malakali, ijodiy ishlar	10–15%	AI yordamchi rol o'ynaydi, lekin to'liq o'rnini bosa olmaydi
Yangi texnologik kasblar	+60%	AI sohasida yangi ish o'rinlari yaratilmoqda

2-jadval. AI va avtomatlashtirishning ish o'rinlariga ta'siri

XULOSA

Avtomatlashtirish va sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining jadal rivojlanishi zamonaviy iqtisodiyotga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu texnologiyalar mehnat bozori, ish o'rinlari, daromadlar taqsimoti va ishlab chiqarish samaradorligiga sezilarli o'zgarishlar olib kelmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, SI va avtomatlashtirish yordamida bajariladigan ishlar ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojni kamaytirishi bilan birga, yangi sohalarda yangi ish o'rinlarini yaratmoqda.

Shu bilan birga, bu texnologiyalar ijtimoiy tengsizlik, ishsizlik va daromadlar tafovuti kabi xavf-xatarlarga ham sabab bo'lishi mumkin. Shuning uchun texnologik rivojlanishning ijobiy ta'sirini maksimal darajada oshirish va salbiy oqibatlarini minimallashtirish uchun davlatlar tomonidan adolatli, inklyuziv va barqaror siyosatlar ishlab chiqilishi zarur.

Ta'lim, qayta kasbiy tayyorlash, ijtimoiy himoya va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash orqali avtomatlashtirish va SI imkoniyatlaridan butun jamiyat foyda ko'rishi ta'minlanishi kerak. Demak, bu texnologiyalar nafaqat iqtisodiy o'sish omili, balki jamiyat taraqqiyotining yangi bosqichiga olib chiqadigan muhim vosita sifatida qaralishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W. W. Norton & Company.
2. McKinsey Global Institute (2017). *A future that works: Automation, employment, and productivity*. <https://www.mckinsey.com>
3. Autor, D. H. (2015). *Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation*. Journal of Economic Perspectives, 29(3), 3–30.
4. OECD (2021). *The Impact of Artificial Intelligence on the Labour Market*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
5. World Economic Forum (2020). *The Future of Jobs Report 2020*. <https://www.weforum.org>
6. Russell, S., & Norvig, P. (2021). *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (4th Edition). Pearson.
7. Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2019). *Artificial Intelligence, Automation, and Work*. NBER Working Paper No. 24196.
8. Tapscott, D. (2016). *The Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin Is Changing Money, Business, and the World*. Penguin.
9. Vazifeh, P., & Bede, G. (2020). *The Role of Automation in Economic Productivity Growth*. Cambridge Journal of Economics.
10. O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi (2023). *Raqamli iqtisodiyot konsepsiyasi va AI rivoji haqida rasmiy axborot byulleteni*. <https://mitc.uz>